

Cronica Internă

—Țară de latifundii—

(Cu prilejul Raportului d-lui Căpităneanu)

Cifrele au o putere deosebită de *concretizare*. Ele împrăștie ceața ce poate învălui o discuțiune abstractă și ne pun în fața brutalității și a precizunii faptelor vieții, reducînd adesea o problemă teoretică la porțiunile unei intuițiuni, fiindcă, cum spune poetul, „dacă toate gîndirile pot pacinic trăi alături, aspru se ciocnesc lucrurile în spațiu....“

Cine nu cunoaște, de pildă, la noi discuțiunile aprinse asupra avantajelor marii și micii proprietăți, dar cîți cunosc cum se prezintă aceste două tipuri de proprietate, dacă putem spune așa, *în carne și oase*, ce interese reale acopăr ele și care este rolul lor și locul adevărat ce ele ocupă în economia vieții noastre naționale ?

Nimic nu e mai sugestiv din acest punct de vedere, decît materialul asupra ultimului recensămînt fiscal publicat în *Raportul* către Ministrul de Finanțe, de către secretarul general al acestui Minister, d. N. R. Căpităneanu (București, 1906, tipografia Lăzăreanu).

Nici actualul Ministru de Finanțe nici d. Căpităneanu nu pot fi bănuți de tendinți dușmănoase față de marea proprietate, cu atît mai prețioase sînt învățămintele ce rees din această publicațiune, încît sîntem dispuși să trecem aci cu vederea defectele ce ea prezintă din punctul de vedere științific.

Relativ la proprietatea funciară rurală raportul ne dă date extrem de interesante, mai ales relativ la *pămînturile cultivabile* (arăturile, fînețele, pășunile, livezile de pruni),—excluzînd *pădurile*, în privința căroro datele sînt cu desăvîrșire neîndestulătoare (mai ales în ce privește repartizarea lor între diferitele categorii de proprietari).

Socotim, că cetitorii noștri ne vor fi recunoscători dacă vom pune în lumina convenită aceste date.

Intinderea totală a pămînturilor cultivabile constatată de recensămînt e de 7,968,296 hectare.

Aceste aproape *opt milioane* ha, în cifre rotunde, raportul împarte, după întindere, în următoarele cinci categorii :

1) proprietăți pînă la 10 ha incluziv, pe care le putem numi *proprietăți țărănești* ;

2) proprietăți dela 10 pînă la 50 ha incl.,—adică cea ce Nemții numesc „Grossbauerwirtschaften“, *mare proprietate țărănească* ;

3) proprietăți dela 50 ha pînă 100 la ha incl.,—adică *proprietate mijlocie* ;

4) proprietăți dela 100 ha până la 500 ha incluziv, pe care le putem numi proprietate *supra-mijlocie*; și în sfârșit—

5) proprietățile de peste 500 ha,—adică *proprietate mare*.

Aceste două din urmă tipuri de proprietate, vădit, din punctul de vedere științific și din cel al interesului public, trebuiesc deosebite cu îngrijire. Căci deși proprietățile între 100—500 ha, cu o întindere mijlocie la noi abia de vre-o 300 ha de fiecare proprietate, în multe privinți gravitează spre proprietatea mare (precum și proprietățile între 10—50 ha—cu întinderea mijlocie numai de 19 ha—gravitează spre proprietatea țărănească), totuși aceste proprietăți, fără îndoială, au cu totul alt rol în viața noastră socială, economică și națională decît proprietățile de peste 500 ha, cari ajung, după raport, la întinderea mijlocie de peste 1920 ha de fiecare proprietate (vom vedea îndată că această întindere e în realitate și mai mare) și au, prin urmare, toate caracterele unei *proprietăți latifundiare*.

Din nenorocire, raportul adesea confundă, cum vom vedea, aceste două tipuri de proprietate sub o singură rubrică de „mare proprietate” și ne dă o cifră comună, tocmai în acele privinți pentru cari avem tot interesul să avem datele necesare *separat* nu numai pentru ele, dar chiar în sinul mării proprietăți, cel puțin, deosebit și pentru proprietățile între 500—1000 ha de o parte, și pentru cele de peste 1000 ha.

Din cauza aceasta e cu neputință în multe privinți să scoatem în de ajuns în relief rolul adevărat în viața noastră națională al acelei proprietăți pe care am numit-o *latifundiară*.

Iată acum și cîteva cifre relative la aceste cinci tipuri de proprietate (tabelele XXI și XVII)*).

	No. proprietăților	Intinderea în ha.	Proportie la 0/0 față de întinderea totală	Intinderea mijlocie a unei proprietăți în ha.
Proprietate țărănească (până la 10 ha.)	1.015.302	3.319.695	41½	3,27
Proprietate țărănească mare (10—50 ha.)	36.318	695.953	8½	19,10
Proprietate mijlocie (50—100 ha.)	2.381	165.456	2	69,49
Proprietate supra-mijlocie (100—500 ha.)	2.608	785.719	9½	301,27
Proprietate mare (peste 500 ha.)	1.503	3.001.473	38½	1920,33
Total	1.058.172	7.968.296	100	7,57

*). Aceste cifre se deosebesc intru citva de cele date în studiul d-lui Dr. N. Lupu (în No. 9 al „V. R.”), care n'a avut la dispoziție datele ultimului recensămînt,—dar ele ne fac și mai luminoasă argumentația D-sale.

Aşa dar, chiar după acest raport oficial, la o extremitate, găsim peste un milion de proprietari cu ceva mai mult de trei milioane de hectare, la cealaltă extremitate numai 1500 de proprietari, cam cu aceeaşi întindere de pământ, spre acestea gravitează cifrele relativ neînsemnate ale proprietăţii mari ţărăneşti (36 mii de proprietari cu mai puţin 700 mii ha.), pe de o parte, şi ale proprietăţii supra-mijlocii (2% mii de proprietari cu mai mult de 700 mii de ha.), pe de altă parte, şi între extremităţile acestea — proprietatea mijlocie e strivită, cu totul: 165 mii de hectare, 2% din întinderea totală!

Dar cifrele acestea trebuie încă corijate.
Mai întâiu, în ce priveşte numărul proprietarilor.
În tabela XXI, între „proprietari“ sînt cuprinse şi diferitele „persoane morale“ (proprietăţi de „mîna moartă“). Dar e vădit, că situaţia acestora se deosebeşte adinc de a proprietarilor particulari, — nu numai fiindcă proprietăţile lor se prezintă în realitate ca o formă de „*quere publică*“, dar statul poate utiliza aceste proprietăţi, cu uşurinţă, în interesul economiei naţionale, impunînd depildă într-o formă sau alta, persoanelor morale, de a-şi arenda moşiile, cu preferinţă obştilor săteşti, etc., şi astfel să înlăture, în mare parte, efectele rele ale latifundiilor.

Or, din tabela XXVI, rezultă că sînt peste 400 proprietăţi de „mîna moartă“ mai mari de 100 ha. Din acestea numai efortile din Bucureşti şi Iaşi, Aşezămintele Brăcovenesti, Madona Dudu, din Craiova şi Academia Romîna au aproape două sute (198) proprietăţi mai mari de 500 ha., şi din rest, cel puţin o jumătate sînt deasemenea mai mari de 500 ha. (Otetelişanu, Sofian, Başotă etc.).

Între altele, prin urmare, că din acest motiv numărul proprietarilor trebuie scăzut, cel puţin, cu 300.

Mai departe. Numărul proprietarilor dat de tabela XXI se obţine prin simpla adunare a proprietăţilor pe judeţe, adică fie-care proprietar care ar avea moşii în mai multe judeţe, e socotit în acest total tot de altele ori.

Nu voesc să citez aici nume proprii, dar toată lumea cunoaşte pe cei cîţi-va mari latifundiari, cari au cite zece, cincisprezece şi chiar mai multe moşii în diferite judeţe. Dar cîţi dintre ceilalţi mari proprietari, latifundiari de mîna a doua şi a treia, n'au moşii în două sau trei judeţe? E uşor să combinăm o listă de 50 proprietari care au împreună v'0 două sute de moşii în diferite judeţe.

Dacă vom face reducerile convenite şi din acest motiv, am vedea că numărul real al marilor proprietari ar trece cu puţin doar cifra de 1000.

În ce priveşte întinderea proprietăţilor sozianile, trebuie îndreptate în două direcţii.

Nu trebuie să uităm, că cifrele citate să datească unui recensămînt fiscal, — în lipsa unui cadastru al proprietăţii funciare.

Dar astfel de recensămînt are o tendinţă fatală de a urca impozitul proprietarilor mici şi a scădea pe al celor mari, pentru simplul motiv,

că proprietarul mare e un om care nu numai că se poate apăra, dar înaintea căruia agentul fiscal tremură de frică,—pe cînd un țaran nici nu e în stare să se apere, și tremură el însuși în fața agentului.

Aceasta, de alt-fel, se poate dovedi prin datele insee și ale recensămîntului.

În adevăr, impozitul funciar se poate urca sau scădea prin recensămînt în două chipuri: urcînd sau scăzînd venitul pămîntului, sau întînderea lui.

Cum a fost făcută operația aceasta relativ la venitul diferitelor categorii de proprietăți rezultă luminos din tabelele publicate.

Așa, de pildă, venitul mijlociu pe hectar al proprietății mari (de peste 500 ha.) e socotit la 26 lei, iar al proprietății țărănești la 37 lei,—adică cu 11 lei, cu peste o treime mai mare!

Și cunoaștem cu toții, că la noi tocmai proprietatea țărănească e mai puțin productivă: în *Cronica* din No. 7 al „V. R.” am văzut, de pildă, după datele adunate, fără interes fiscal, de Camera de Comerțiu din Botoșani că productivitatea unui hectar e cu peste o treime mai mică pentru proprietatea țărănească față de cea mare (venitul e și mai mic, întrucît țaranul vinde mai efteu, deci puținul lui produs are și o valoare relativ mai mică).

Se poate ilustra mai luminos intensitatea acestei abjecte tendințe a fiscoșului, decît prin faptul, că în loc să fie scăzut cu o treime venitul proprietății țărănești e urcat cu o treime?

Vă dați seama ce reprezintă această diferență în bani?

Venitul celor trei milioane ha ale proprietății mari e evaluat la 78 milioane. Dacă această evaluare este exactă, cele 3,300,000 ha țărănești nu pot produce mai mult de 60 milioane,—venitul lor însă e totuși evaluat de recensămînt la 124 milioane, mai mult decît îndoiti!... În realitate proprietatea țărănească e încărcată cu mai puțin, decît cu cit a fost ușurată proprietatea mare: socotim, anume, că venitul celei dintăiu a fost urcat cu vr'o 30 milioane (adică cu 25%), iar venitul celei din urmă scăzut deasemenea cu vr'o 25—30%.

Ne putem îndoii că aceeași tendință s'a manifestat și în ce privește întînderea pămînturilor?

Adică, cînd un țaran o fi avut 1,7 sau 1,8 ha „cam” două ha, să nu fi fost înscris cu două hectare complete, mai ales că el nu știe socoti în hectare, ci numai în fălci sau pogoane? Sau cînd un moșier o fi avut 1600 sau 1700 ha, să nu fi fost el înscris în rol „cam” cu 1500 ha, ori în loc de 3300 sau 3400 ha cu „aproximativ” 3000 hectare?

Ei, nu ne cunoaștem morayurile administrative!

Dar avem și oare care indicațiuni chiar în recensămînt.

În ce privește proprietatea mare însuși raportorul, d. Căpităneanu, recunoaște, că întînderea ei reală trebuie să fie mai mare decît cea arătată de recensămînt (p. IX).

Iar că cifra relativă la întînderea proprietății țărănești e exagerată, rezultă din următoarele date.

Dacă vom scădea cifrele cuprinse în raport relativ la diferitele categorii de terenuri din întinderea totală a României, rămâne numai 1,046,932 ha ca pământuri neîntrebuințate și necultivabile,—adică *mai puțin de 8%* din întinderea totală a României.

Însemnătatea acestei cifre puteți vedea din faptul că în țările cele mai înaintate din Europa, proporția terenurilor neîntrebuințate și necultivabile e următoarea: în Anglia 17, 6%, în Franța 17, 8 în Belgia 18, 2%*).

E admisibil ca în România să nu ajungem nici la o jumătate din această proporție? (în Bulgaria ea este de 23% !)

E vădit că la acest rezultat de necrezut am ajuns numai fiind-că cifrele relative la diferitele terenuri impozabile sau scutite de impozite, suma cărora se scade din întinderea totală a țării pentru a deduce întinderea terenurilor nefolositoare și necultivabile, sînt prea umflăte,—și, în primul rînd, această operație se poate cu ușurință face, „în interesul fiscului“, pe seama întinderii proprietății țărănești.

Rezultă de aici că, pe de o parte, întinderea reală a proprietății mari, cum mărturisește însuși d. Căpităneanu, întrece cifra dată de recensămînt, precum, pe de altă și cea a proprietății țărănești e mai mică.

Dacă am presupune că aceste „greșeli“ se ridică numai la 10%, (și de sigur sînt mai mari), atunci trebuie să socotim proprietatea mare de cel puțin 3,300,000 ha, iar cea țărănească scade *sub trei milioane*.

Dar nu e numai atît. În tabelele recensămîntului nu sînt cuprinse *pădurile*, și nicăeri nu se arată repartizarea lor între diferitele categorii de proprietăți. Dar cine nu știe că la noi pădurile intră aproape exclusiv în domeniul mării proprietăți: proprietatea țărănească propriu zisă nu are nici un copac, iar proprietatea țărănească mare (răzășii și moșnenii), precum și proprietățile mijlocii și supra-mijlocii le posedă în proporțiune minimă. Dacă vom presupune, că din cele 1,500,000 ha de păduri ce aparțin particularilor, 1,200,000 sînt ale mării proprietăți și că restul cade asupra celor-l'alte categorii de proprietate,—desigur sîntem mai pre jos de realitate.

Ast-fel, împreună cu cifra de mai sus de 3,300,000 ha, ajungem la 4,500,000 ha, ca întindere totală a mării proprietăți,—și deducîndu-se de aci vr'o 300,000 ha ce aparțin proprietăților de „mină moartă“ mai mari de 500 ha (din suma totală de 450,000 arătată în tabela XXVI), rămîne pe seama latifundiarilor—4,200,000 ha, și în ori-ce caz *mai mult de patru milioane hectare*.

Iată deci terminii adevărați ai acestei antinomii sociale:

Pe de o parte *un milion* de țărani cu mai puțin de *trei milioane* de hectare, cu maximul de *trei hectare* în mijlociu de proprietate (însuși raportul o stabilește la 3 $\frac{1}{4}$ hectare),—iar pe altă parte—numai 1000 (*o mie!*)

*) *Statesman's Year-Book*, 1906 p. p. 70, 857 și 717, v. și *Raportul* citat, p. XVIII.

de latifundiari cu peste *patru milioane* hectare ale solului național, cu peste *patru mii hectare* în mijlociu de proprietar! *)

Aceste cifre trebuie să fie prezente în mintea ori-cărui om politic, care se interesează de problema noastră agrară.

Stăm în această privință mai rău decît Marea Britanie, țara clasică a latifundiilor și chiar decît Irlanda, înainte de ultima reformă agrară,—acea Irlandă, care îngrozea lumea prin raporturile ei agrare!

În adevăr, în Anglia (fără Irlandă) 5207 de proprietari, cu proprietăți mai mari de 400 ha (1000 de acre, un *acru* fiind=0,4 ha), posedă în total 18,215,000 de *acre*, adică în mijlociu cite 3500 *acre*, sau 1400 *hectare*! Iar în Irlanda 3745 de mari proprietari cu peste 1000 *acre* (400 ha) posedau 15,802,000 *acre*,—adecă cite 4250 *acre* sau 1700 *hectare***),—la noi însă chiar după datele recensămîntului, fără să se țină seama de păduri, această mijlocie este de 1920 *ha*, iar în realitate, cum am văzut, întrece 4000 *hectare*!...

Dar în Irlanda această situație a fost socotită atît de intolerabilă, încît un guvern conservator s'a simțit dator să aducă o lege prin care parcelarea latifundiilor se înlesnește cu ajutorul financiar direct al *Statului* (guvernul liberal actual, nemulțumit de mersul prea încet al operațiunii, proiectează chiar o *expropriare silită în masă*), iar în Anglia situația se îndulcește mult prin sistemul de ferme, după care fermerii posedă pămîntul pe termene lungi, sau chiar *ereditar*, iar legea nu numai îi apără de capriciile proprietarilor, dar impune acestora în ori-ce caz să *răscumpe* de la fermerii lor îmbunătățirile aduse pămîntului, restituindu-le valoarea lor integrală, încît sîntem aici în fața unui adevărat sistem de *coproprietate*. Ast-fel că în Anglia, în realitate nu sînt decît 603 posesiuni (*holdings*) mai mari de 1000 *acre* (400 *hectare*), cu întinderea totală de 891,852 de *acre*,—abia 2,5% din întinderea totală a terenurilor productive, și cu o mijlocie numai de vr'o 1300 *acre*, adică 520 *hectare*, de posesiune ***),—pe cînd la noi sistemul de arendă la „trusturi“ încă înrăutățește situația...

Situația aceasta însă se prezintă și mai rău, dacă vom ținea seamă de datele recensămîntului relative numai la România propriu zisă, și vom face abstracție de provinciile noastre transdunărene, cari n'au trecut nici prin Regulamentul Organic, nici prin improprietărea din 1864 și cari au avut *fericirea* de a trăi până ieri sub regimul raialelor turcești.

Nu fac ironie aci, și nu voi să exagerez, faptele arată că în ade-

*) Cu toate că mi-am impus să fac aceste rectificări, în cele ce urmează, arătînd raporturile între diferitele categorii de proprietăți, am preferat să mă țin de datele Raportului, și numai în treacăt să invoc și cifrele reale.

**) Dr. A. Wirminghaus.—*Statistik des Grundbesitzes*, „Handwörterbuch der Staatswissenschaften“, al profesorului Conrad, etc. v. IV, p. 167.

***) *Stutesman's Year-Book*, 1906, p. 72—73.

văr regimul turcesc a fost, prin consecințele lui, mai puțin vitriț pentru țărani, decît acela pe care „cel o mie” l’au împus în războiul lor de singe și de lege.

Judecați, iată cifrele recensămîntului felativ la Dobrogea:

	No. proprie-tarilor	Intinde-rea în ha.	Proporție la sută față de întinderea totală	Intinderea mijlocie pe proprietar în ha.
Proprietate țărănească (până 10 ha.)	25,962	221,890	32%	8.55
Proprietate țărănească mare (10—50 ha.)	12,567	264,756	38%	21.07
Proprietate mijlocie (50—100 ha.)	567	41,278	6%	72.50
Proprietate supra-mijlocie (100—500 ha.)	249	65,488	10%	263
Proprietate mare (peste 500 ha.)	82	91,945	13%	1,121.98

Chiar, dela prima vedere yă izbește, în această tabelă că mijlocia proprietății țărănești, în Dobrogea e de peste 8 $\frac{1}{2}$ ha.,—(în Constanța chiar peste 9 ha, iar în Tulcea ceva peste 8 ha),—pe cînd pentru toată România această mijlocie e abia de 3 $\frac{1}{2}$ ha.!... Asta înseamnă că în Constanța, aproape nu s’ țărani fără 10, hectare, iar, în Tulcea foarte puțini, au au sub acest *maxim*!

În al doilea rînd, un fapt uimitor, că din 36,318, proprietari cu întinderea de 695,953 ha a proprietății țărănești mari, numai asupra Dobrogei, cad 12,567 proprietari, cu 264,765 ha,—adică în aceste două județe, sînt 35% din totalul de proprietari și 37% din întinderea acestei categorii de proprietate (mai mult de o treime),—iar pentru restul de 30 județe băstinașe nu rîmîn respectiv decît 65 și 63%!

În al treilea rînd constatăm, că pe cînd întinderea mijlocie a proprietăților țărănești și a celei de mijloc în Dobrogea e mai mare ca pentru întreaga țară, pentru proprietăți supramijlocii și cele mari, ea e mai mică, în special pentru proprietatea mare această mijlocie e aproape îndoit mai mică decît chiar cifra aratăată în recensămînt (fără păduri) și împătrit mai mică decît mijlocia reală, stabilită de noi (cu păduri)!...*)

Spre a învedera deosebirea situațiunii agrare în Dobrogea de restul țării, alăturăm în tabela de mai jos proporțiile la sută față de întinderea totală, 1) a diferitelor categorii de proprietate în întreaga țară, 2) în cele 30 județe fără Dobrogea și 3) în Dobrogea:

*) În Dobrogea nu sînt aproape de loc păduri aparținînd particularilor.

	Intraga țară (%)	Dobrogea (%)	Dobrogea (%)
Proprietate țărănească (până 10 ha.)	41%	42%	32%
Proprietate țărănească mare (10—50 ha.)	208%	152%	138%
Proprietate mijlocie (50—100 ha.)	2%	1%	6%
Proprietate supra-mijlocie (100—500 ha.)	9%	9%	9%
Proprietate mare (peste 500 ha.)	38%	41%	13%
Total	100	100	100

Din această tabelă rezultă că pe cînd în cele 30 județe băstinașe (rubrica II) cele două tipuri de proprietate țărănească împreună abia ating la 48%, mai puțin de jumătate din întinderea totală a terenurilor cultivabile (fără păduri), — în Dobrogea ele reprezintă 71%, aproape 2/3 din această întindere. De asemenea, pe cînd dincoace de Dunăre proprietatea supra-mijlocie și cea mare se urcă la proporția de 50%, mai bine de jumătate, în Dobrogea ele nu au decît 23% — *mai puțin de un sfert!*

Și încă rămîm sîmț seama de păduri, cu acestea am putea spune că proporția e întocmai inversă: peste Dunăre țărăni au peste 1/3, și boierii mai puțin de 1/3 din proprietatea privată, pe cînd dincoace țărăni numai 1/3, iar boierii 2/3...

Nu sîntem în drept să spunem, că țărăni noștri au tot cuvîntul să regrete, că strămoșii lor s'au luptat vitejește sub Mircea Bătrînul, sub Mihai Viteazul, sub Ștefan cel Mare, fiindcă astăzi au împiedecat întinderea și dincoace de Dunăre a regimului de raia turcească...

Fizionomia agrară a țării noastre ca țară de latifundii e accentuată prin situația proprietății mijlocii: 1.800 de proprietari cu 124.000 ha., — 1 1/2% din întinderea totală... (în România proprie zisă, fără Dobrogea, pînă care cifrele respective sînt 567 proprietari, cu 41.000 ha., 6% din întinderea totală), — cîte lucruri în viața noastră socială se pot explica prin aceste cifre!

Să comparăm, de pildă cu starea de lucruri din Anglia, acolo se număra 81.245 de stăpîni de „holdings” între 100—300 acre (socotite acolo ca proprietate mijlocie), cari stăpînesc în total 13.900.000 acre — ceea ce face 44% din întinderea totală a pămîntului cultivabil (și să nu

uităm că în realitate la noi situația e și mai rea fiind-că din tabelele recensămîntului nostru sînt excluse terenurile cultivabile ce aparțin statului și domeniilor coroanei, față de întinderea *totală* deci proporția aceasta e și mai mică).

Dacă chiar am socoti, cum face raportul, ca proprietate mijlocie și pe aceea numită de noi proprietate mare țărănească (în întindere de la 10—50 ha.),—încă găsim în România (fără Dobrogea) numai 25.000 proprietari cu 555,000 hectare,—abia o jumătate de milion de hectare,—numai 7% din întinderea totală proprietății private (iară-și fără să socotim proprietatea statului și domeniul Coroanei și pădurile !)...

Dar atunci făcînd socoteala după aceeași normă în Dobrogea constatăm numărul de 13,000 de proprietarii mijlocii, care posedă 306,000 hectare,—44 1/3 % din întinderea totală a proprietăți private din această provincie. Puneți față în față aceste cifre. Ce enormă deosebire! Numai în două județe numărul proprietarilor și al întinderii în hectare stăpînite de ei, e mai mare decît jumătatea cifrelor absolute pentru toate cele 30 județe din restul Regatului, iar *relativ* proprietatea aceasta e aproape de șapte ori mai mare...

Dacă vom face tot așa socoteala și pentru Anglia, rezultatele sînt și mai impunătoare: aci posesiunile între 25—300 *acre* aparțin la 234,000 de proprietari, care stăpînesc 22,000,000 de acre,—66%, adică două treimi din întinderea totală*)... Și Anglia e „țara clasică a latifundiilor”—nu-i așa?

Și această situație în Anglia tinde tot spre ameliorare, așa în douăzeci de ani, de la 1886, proporția de mai sus a posesiunii mijlocii, cum o înțelege d. Căpităneanu, a crescut dela 62% până la 66% față de întinderea totală. Iar dacă vom urma clasificăția noastră, posesiunile mijlocii (100—300 *acre*) au crescut în acest răstimp dela proporția de 41% la 44%,—precum a crescut și posesiunea țărănească (mică și mare, adică cu întinderea până la 100 *acre*) dela 27% la 30% al terenurilor cultivabile.**)

Desigur în multe privinți interesele proprietății mijlocii și chiar a marii proprietăți țărănești, nu sînt identice cu interesele țărănimii propriu zise, dar e netăgăduit, că în această clasă se desvoltă mai întăiu conștiința drepturilor omenești și din ea, în epocile de luptă pentru democratizarea instituțiile politice, se recrutează conducătorii firești ai masei scufundate în mizerie. Să nu uităm că în a doua jumătate a veacului XVII în Anglia, cînd au fost definitiv cucerite, prin două revoluții consecutive, drepturile politice ale poporului Englez, acolo nu se născuse încă proletariatul industrial de astăzi, luptătorul prin excelență pentru revendicările poporului în cursul veacului al XIX, și că ostașul fruntaș al lui

*) Datele aceste, precum și cele de mai sus relativ la Anglia sînt luate după „Statesman's Year-book“ (Kellie), 1906, p. 72—73.

**) Cf. *loc. cit.*, p. 72—73, cu cifrele din studiul profesorului dr. I. Conrad, — „Bauerngut und Bauernstand, statistisch“ în al său „Handwörterbuch“ etc., v. II, p. 273

Cromwell a fost mai ales reprezentantul țărănimii înstărite și al posesiunii mijlocii, de pepturile acestora s'au frânt armele cavalerilor lui Carol I, ei au asigurat urmașilor lor și lumii civilizate întregi drepturile cetățenești și formele politice, cari astăzi formează temeliiile neclintite ale dreptului public modern.

În țara noastră, în care nu există ca și în Anglia veacului XVII un proletariat industrial, cei abia 23,000 de țărani mai înstăriți și 1800 de proprietari mijlocii cu cele 5 1/2% și 1 1/2% din întinderea cultivabilă, în mijlocul de peste cinci milioane de iloți, ne dau o explicare dureroasă pentru minciuna radicală a vieții noastre politice și oligarhia fără frâu a celor „o mie“ din vârful piramidei sociale.

* * *

Peste un milion de țărani, cu mai puțin de trei milioane de hectare și o mie de latifundiari cu peste patru milioane de hectare, cu proprietate mijlocie de peste 4000 hectare !...

Aș vrea să vă pătrundeți de toată grozăvia și de toată greutatea ce o au aceste cifre în viața noastră socială și economică.

Din tabela V a Raportului d-lui secretar general al Ministerului de finanțe rezultă că numărul total de contribuabili constat de recensământ pentru anul 1906—1907 este de 1,099,875; în această cifră proprietatea țărănească (mică și mare) intră cu numărul de 1,051,620 de contribuabili, —deci pentru toate celelalte categorii sociale, dela țară și orașe, rămâne numai un număr de 48,355 de contribuabili *), din care 1000 sînt latifundiarii...

Cu alte cuvinte țărănimia formează 96% din numărul total al contribuabililor, iar cei o mie nu reprezintă decît 0,09% (*nouă sutimi la sută,—9 la 10,000 !*) din totalitatea contribuabililor (iar restul de 3, 91% cade asupra

*) Această cifră ni s'a părut extraordinară; chiar dacă am presupune că toți cei-l'alți proprietari locuiesc în orașe, față de numărul populației noastre orășenești ea este ridicol de neînsemnată și dovedește o imensă fraudă din partea orășenilor. Dl. Căpitaneanu și d. Costinescu, fost ministru de finanțe, la care m'au adresat pentru lamuriri au confirmat și exactitatea cifrei și a presupunerilor mele. Și acesta e un mijloc de a încerca pe țărani în folosul celorlalte clase sociale !...

Adăugit la corectură:

Această Cronică fusese dată la tipar, cînd, mulțumită amabilității d-lui Căpitaneanu, am primit de la d-sa o notă, prin care disproporția semnalată se explica prin faptul, că mulțumită scutirilor legale de plata birului (cle-ru, soldații, femeile, etc.) nu toți țăraniii proprietari figurează între „contribuabili“ din tabela V. Așa este, dar cîți contribuabili țărani, cați trăesc prin munca cîmpului (arendări etc.), nu au nici o proprietate, și deci nu figurează în tabela XXI? După d. G. Creangă („Situția arendașilor“, etc. p. 11) cel puțin 260000! Prin urmare raportul rămîne cel puțin același. Mai mult. Pe noi ne interesează mai ales raportul față de cei „o mie“. Or dacă vom primi cifra ipotetica din nota d-lui Capitaneeanu de 1,400,000 contribuabili vedem că „mia“ nu reprezintă decît 0,07,—adică 7 la 10,000 din totalul contribuabililor. Și mai rău decît am scris în text..

proprietăților mijlocii și supra-mijlocii și a tuturor celorlalte elemente sociale)...

0,09%!!...

Și pentru această doză farmaceutică a poporului nostru, pentru aceste 0,09%, pentru această *mie*, care reprezintă interesele cel mult a 5000 de suflete din masa de aproape $6\frac{1}{3}$ milioane a locuitorilor țării, nu se poate, de pildă, reformă legea tocmeților-agricole, care lasă milioanele de vieți ominești în prada lăcomiei tuturor „trusturilor“; pentru a nu se irita nervii acestei *mii*, de zece ani zace în cartoanele Senatului legea Casei Rurale; pentru a asigura dominația politică a acestor 0,09% se menține sistemul privilegiilor electorale, mulțumită căruia țara nu se poate governa decît cu ajutorul unei groaznice corupțiuni; pentru a nu se atinge această homeopatie națională, Regatul Romîniei, în loc să ajungă un centru de atracțiune pentru milioanele de frați de peste hotare, a ajuns să le inspire groaza prin mulțimea lui horopsită de iloți, scufundată în întuneric și mizerie..

Pentru 0,09%!!....

* * *

„Dar marea proprietate are o mare misiune socială și economică, și ea formează o pepinieră, din care se recrutează în mod firesc bărbații de stat înțelepți și iscușiți, cari, la adăpostul grijilor zilnice, se pot consacra intereselor publice,—această e rescumpărarea privilegiilor lor“...

Rolul social al marilor proprietari ?

La aceasta răspunde tabela XIII din Raport. Această tabelă arată proporția la sută a proprietăților *mai mari de 100 ha*,—din nenorocire nu se arată această proporție numai pentru moșii mai mari de 500 ha, —a adevăratei mari proprietăți, care ea este arena mai potrivită pentru frustrări *),—totuși din ea rezultă că în țara întreagă din moșiile mai mari de 100 ha sînt arendate $64\frac{1}{2}\%$ ($59,79+4,63$ a proprietarilor ce locuiesc în străinătate),—adică $\frac{1}{3}$! Desigur pentru proprietățile mai mari de 500 ha, această proporție trebuie să fie cu mult mai mare.

Pentru județul Iași această proporție e de 92% ($73,30+8,80$)!... Județele ce urmează în ordine descrescînd sînt: *Teleorman* cu $75\frac{1}{2}\%$, *Putna* cu 74%, *Fălciu* cu 73% etc. Legătura între arendările și mărimea proprietății e vădită: toate aceste județe sînt județe de latifundii, pe cînd județele ca Gorjul, Vâlcea, Tulcea, Constanța, unde mijlocia proprietăților mari e numai de 680, de 820, de 672 și de 1000 ha, sînt în fruntea județelor cu proporțiunea mică de arendări (între 23% în Gorj și 47% în Constanța).

*) În tabelă, din motive fiscale, se arată deosebit proporția moșiilor arendate de proprietarii ce locuiesc în țară, și de cei ce stau în străinătate (aceștia plătesc un impozit mai mare). Noi dăm o cifră comună pentru aceste proprietăți arendate, întrucît aici din punctul nostru e indiferent dacă proprietarul locuiește în țară sau nu!

Acesta este terenul, care a favorizat creșterea scandaloasă a trus-turilor de arendări, mulțumită cărora, de pildă, asociația Fischer singură a putut să acapareze 242,000 ha.,—mai mult ca *îndoit decît toată întinderea proprietății mijlocii în România* (fără Dobrogea), care nu e decît 114,000 ha.! 8% din întinderea totală a proprietății mari și *pcste 3% din întinderea totală a proprietății private*,—mici, mijlocii și mari!... Cu alte cuvinte dacă s-ar găsi încă numai 11 Fischeri, toată proprietatea mare ar fi putut cădea în mâinele lor, și nu trebuie decît în totul vr'o 32 Fischeri pentru ca toată țara să poată fi cuprinsă în cele 32 de trus-turi, iar cele 6½ milioane de strănepoți ai lui Traian să fie numai to-lerați de acești potențați ai Romîniei libere și independente,—dacă ar fi tolerați!...

Dacă ne gîndim la sleirea pămîntului, ce rezultă din acest sistem, pe lîngă ruina țărănimii, ne vom da seamă de rolul social adevărat al acelei mii de latifundiați.

Ne vor întuneca acest adevăr cîteva puține excepții onorabile (căci sînt din fericire și excepții, și numele lor sînt în gura tuturora)?

Ce misiune socială îndeplinește, în adevăr, un mare proprietar, care după ce-și părăsește spre pustiire moșia pe mîna trustului Fischeresc, se înfige în bugetul statului? Căci, să știți, majoritatea covîrșitoare din-tre cei „o mie“ pe lîngă renta de la vr'un Fischer nu se sfiște de a încasa și sume însemnate din buget...

Iar pentru a învedera efectele politice și culturale ale acestei si-tuații agrare, vă rog să luați în mînă măcar „Atlas Universal“ de Hick-man pentru 1906 și să comparați datele relative la Bulgaria, țară de proprietate țărănească (și care a luat măsuri legislative împotriva aglome-rării proprietății funciare) și cele relative la Romînia, țară de latifundii*).

Bulgaria nu sînt nici trei decenii decînd a scăpat de regimul ra-ialelor turcești, și nici astăzi nu e independentă,—populația ei abia se urcă la 3,750,000 de locuitori, bugetul ei este numai de 98 milioane, prin împrumut ea n'a căpătat pentru nevoile ei decît 324 milioane.

Cu cît s'ar părea e mai prielnică situațiunea unei țări ca Romî-nia, care n'a fost niciodată raia turcească, care are o populație de aproape 6½ milioane, bugetul căreia întrece 320 milioane pe an, și care pentru „utilajul“ ei a avut aproape 1½ miliard (1420 de milioane).

Mai mult. Nu numai în mod absolut, dar chiar *relativ* mica Bul-garie cheltuește pe an mai puțin decît Romînia, cu populația ei cu 73%

*) Datele „Atlasului“ sînt cam învechite, dar neavînd cifrele mai nouă relativ la Bulgaria, recurg la ele, fiind-că ne interesează aci nu cifrele în sine, ci *raportul* între ele pentru două țări. Am corijît numai datele relative la populație, sînt convins însă, că cifrele mai nouă ar fi și mai elocvente.

mai mare ca a Bulgariei: cheltuelile acestela pe cap de locuitor sînt numai 27 fr., pe cînd a Romîniei—37 fr., adică mai mari ca peste o treime.

Să vedem cum aceste două țări au știut să satisfacă nevoile atît de însemnate ale vieții de stat cum sînt cultura poporului și apărarea națională.

Și cu uimire constatăm, că în Bulgaria sînt 4,720 de școli primare, pe cînd în Romînia numai 4.040, adică cu 17% mai puțin; numărul elevilor în aceste școli în Bulgaria e de 360.000, în Romînia numai 320.000, cu 40.000 mai puțin,—iar față de populație în Bulgaria se numără la 1000 de locuitori 96 de școlari, iar în Romînia numai 52—*aproape de două ori mai puțin*; mai departe,—o școală primară în Bulgaria vine la 800 locuitori, iar în Romînia la 1600, *un număr îndoit*; pe de altă parte o școală bulgărească frecventează în mijlociu 76 de școlari, pe cînd în Romînia 84,—adică aci sarcina învățătorului e mai grea....

În rezumat, cu mai puține mijloace, nu numai absolut ci și relativ, mica Bulgaria a putut să facă mai multe școli, pe care le frecventează mai mulți elevi, și nu numai relativ ci și absolut, ca în marea Romînie.

În schimb noi avem și relativ și absolut mai multe școli secundare (nu degeaba sîntem o țară de „ciocol”), dar în piramida, ce pe p. 46 a „Atlasului” învederează proporția de analifeți între recruți, mai jos decît noi sînt numai Sîrbii (chiar Rușii stau mai bine cu 62% de recruți analifeți, față cu cei 68% ai Romîniei!)....

În ce privește apărarea națională, pe hîrtie, Bulgaria întreține în timp de pace sub arme 40.000,—Romînia 64.000,—ceea ce e cam aceeași proporție față de populație, dar în timp de războiu Bulgaria poate scoate în cîmp 210.000 de combatanți, pe cînd Romînia numai 175.000; și cetătorii n'au uitat încă discuțiile emoționante din parlament, cînd bărbați politici ca N. Filipescu și A. Marghiloman au declarat că Bulgaria e cu mult mai bine pregătită pentru războiu, decît țara noastră;—cu toate acestea budgetul Ministerului nostru de războiu e de 49 milioane pe an, iar cel din Bulgaria e numai de 33 milioane!....*)

Se poate ilustra mai eloquent deosebirea între gospodăria unui stat țărănesc și a unui stat boieresc?....**)

* * *

Am sîrșit.

Înainte însă de a pune condeiul îmi permit o ultimă întrebare.

La Romani, ai căror urmași ne fîlim de a fi, ori-cît de crunt opri-mau patricienii pe plebei, atunci cînd prin aceasta se pereclita însă-și existența statului, în fața primejdiei din afară, cel puțin, predomina interesul

*) Hickmann, loc. cit., pl. 30, 34, 35 și 46.

***) Cf. și „Cronica artistică” a colaboratorului nostru d. Tzigara-Samurcaș, din No. de față, relativ la muzeul bulgăresc.

superior al statului împotriva intereselor de clasă, și concesiuni înțelepte asigurau dezvoltarea pacinică a vieții de stat.

Nu cred oare cercurile noastre diriguitoare, că în împrejurările actuale prin cari trece atât statul Român, cât și neamul nostru de pretutindeni situația descrisă prezintă o primejdie pentru tot viitorul nostru de stat și de neam? Nu socot aceste cercuri, că a venit momentul imperios de concesiuni înțelepte?....

De la răspunsul la această întrebare afirmă, dacă viitorul istoric va putea sau nu caracteriza rezultatul sforțărilor milenare ale poporului Român cu perifriza bătrînului Pliniu:

Latifundia perdidere Romaniam....

C. S.

